

TURAN Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi (TURANusbb)

TURAN International Journal of Social Sciences and Humanities

Yıl: 2021/Güz, Sayı: 1

Kazakistan'da Çocuk Tiyatrosunun Doğuşu, Tarihi Gelişimi ve Meseleleri*

Gülmira KARİMOVA**

Öz

Kazak çocuk tiyatrosu, Modern Kazak edebiyatında diğer edebî türlere daha geç teşekkül etmiştir. Kazak araştırmacılar Kazak tiyatrosunun doğuşunu, Abay Kunanbayev'in ölümünden on yıl sonra şairin anısına Semey şehrinde yapılan törene dayandırmaktadırlar. 1917 yılında Semey şehrinde Abay'ın eşi Aygerim'in köy evinde Muhtar Avezov'un "Enlik- Kebek" isimli piyesinin sahnelenmesi, Kazak tiyatrosunun başlangıcı olarak kabul görmekte ise de bazı araştırmacılar 1946 yılında sahnelenen "Altın Saka" isimli piyesi Kazak çocuk tiyatrosunun başlangıcı olarak kabul etmektedirler. M. Akınjanov tarafından yazılan bu piyes, aynı zamanda Kazak çocuk tiyatrosunun sahnelenen ilk eseri olması yönüyle dikkate değerdir. Buna mukabil 1934 yılında kaleme alınan "Mektep" adlı piyesi de yazar Jansügirov çocuklara ithaf etmiştir. Kazak çocuk tiyatrosu kaynak olarak büyük oranda halk kültürüne dayanmaktadır. Yani piyeslerdeki millî unsurlar halk kültürünün belirleyici etkisiyle oluşmuştur. 20. yüzyıldaki Kazak çocuk tiyatrosunun temel konularını Sovyet ideolojisi, masal ve fantastik unsurlar, halkın başından geçen gerçek olaylar, doğa olayları ve barış olarak sınıflandırabiliriz. Kazak edebiyatı üzerine yapılan inceleme ve araştırmalarda Kazak çocuk tiyatrosu üzerine çok fazla çalışma bulunmamaktadır. Bu makalede, alana katkı sağlaması amacıyla Kazak çocuk tiyatrosunun doğuşu, gelişimi ve önemi meselelerine değinilip sonuç bölümünde de Kazak çocuk tiyatrosunun geleceğine dair bazı fikirlere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Kazakistan, Kazak Edebiyatı, Çocuk Edebiyatı, Tiyatro Sanatı, Halk Kültürü, 20. yüzyıl.

Tiyatro sanatı, bir milletin inançları, yaşayış biçimleri ve hayat algısı tarafından biçimlenir. Her milletin sanat tarihinde, kendi toplumsal ihtiyaçları doğrultusunda bir tiyatro anlayışı oluşmuştur. Bir milletin tiyatrosu incelenirken bu unsurların göz önünde bulundurulması gerekir. Türklerin tiyatro sanatının kökenlerini İslâm'ın kabulünden önceki dönemin Şölen (Kurban Ziyafeti), Sığır (Toplu Ava Çıkma), Yuğ (Matem) gibi teatral törenlerine dayandırmak mümkündür (Töre, 2009: 2182-2183). Bu anlamda uzun ve köklü bir tarihî geçmişi olan ve farklı coğrafyalara yayılarak farklı devlet isimleri altında yaşayan Türk topluluklarının tiyatro sanatında yaşanan tarihî gelişim süreçlerini, İslâm öncesi dönemden başlayarak incelemek ve "Türk Dünyası Çağdaş Edebiyatları" alanında yapılan bilimsel

* **Geliş tarihi:** 16.11.2021

Kabul Tarihi: 18.11.2021

Atf: Karimova, G. (2021). Kazakistan'da çocuk tiyatrosunun doğuşu, tarihi gelişimi ve meseleleri. *TURAN Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi (TURANusbb)*, 1(1): 103-112.

** Doç. Dr. Abay Kazak Milli Pedagoji Üniversitesi, Filoloji ve Çok Dilli Eğitim Enstitüsü, Akademisyen S. Kirabayev Kazak Dili ve Edebiyatı Bölümü, Almatı / KAZAKİSTAN. E-posta: sarsenkhangelimira@gmail.com ORCID: 0000-0001-7711-4151

çalışmalara tiyatro edebiyatını da dâhil etmek gereklidir. Türk Dünyasının tiyatro gelişim tarihine bakıldığında Azeri, Kazan, Özbek, Türkmen, Kazak, Başkurt, vb. Türklerin tiyatrosundan söz edebilmek için de tıpkı Anadolu Türklerinde olduğu gibi, geleneksel tiyatronun ardından Batı tiyatrosuna açılmak gibi benzer bir gelişme söz konusudur (And. 2014: 7). Kazakistan'daki çocuk tiyatrosunun ele alınması, Türk dünyasına yönelik tiyatro edebiyatı araştırmaları açısından önem taşımaktadır.

Tiyatro edebiyatı bağlamında yapılacak incelemelerin çocuk edebiyatıyla ilişkilendirilmesi de başka bir önemli konudur. Zira çocuk edebiyatı, çocukların gelişim ve algı düzeyini göz önünde bulundurarak onların sanatsal/estetik zevklerinin gelişmesini sağlayan ve çocuklara okuma alışkanlığı edindiren bir üretim alanıdır (Şirin, 2016: 16-17). Başka bir ifadeyle bir edebî eserin, insanın estetik zevkini geliştirmesi, kurgusal yapı ile yaşam zevki vermesi, bireye ve topluma ahlak eğitimi vermesi gibi temel işlevleri çocuk edebiyatı ürünleri için de söz konusudur (Sağlam, 2020: 28). Tiyatronun izleyiciler üzerindeki tesirini göz önünde bulundurduğumuzda çocuklara yönelik kaleme alınmış ve alınacak eserlerin önemi daha da artmaktadır. Dolayısıyla okuyucu kitlesi olarak çocuklara hitap eden “çocuk edebiyatı”nı, tiyatro edebiyatı bağlamında ele alarak önemli değerlendirmeler yapmak da mümkündür. Çünkü çocuklar için yazılmış tiyatro metinleri, hem çocuklar tarafından okunarak hem de sahnelendikleri zaman izlenerek çocukların estetik ve manevî gelişimine katkı yaparlar. Bu çalışmada hem estetik hem de pedagojik yönü olan çocuk tiyatrosunun tarihî kökleri, gelişimi ve meseleleri, Kazakistan özelinde ele alınmıştır.

Kazakistan'da Çocuk Tiyatrosunun Doğuşu

Kazakistanlı araştırmacı A. Aqtanova, 2011 yılında yayımlanan *Balalar Âdebiyeti/Kazak Balalar Dramaturgiyasının Meseleleri* isimli kitabında Kazak çocuk tiyatrosunu ayrıntılı bir biçimde inceler. Ancak kitabın başında yazarın da belirttiği gibi çocuk edebiyatının tiyatro türündeki gelişimi, Kazak edebiyatının en az araştırılan sahasıdır. Çocuk tiyatrosu, Kazak edebiyatının diğer türlerine göre daha geç doğduğu için edebiyat biliminde de en az araştırılan saha olmuştur (Aqtanova, 2011: 15). Bu nedenle konuya dair kaynak çeşitliliği bulmak zordur. Yapılan yayınların büyük bir bölümü A. Aqtanova'nın çalışmasına dayanmaktadır. Kazak çocuk edebiyatı üzerine çalışan Jaraskan Abdıraş da çocuk edebiyatı üzerine yapılan çalışmaların eksikliğine dikkat çekerek Kazak edebiyatında çocuklara yönelik eserlerin istenen olgunlukta olmamasının sebeplerinin araştırılması gerektiğini söyler (Abdırâş, 2001: 4-5).

Kazakistanlı araştırmacılar Kazak tiyatrosunun doğuşunu, Abay Kunanbayev'in ölümünden on yıl sonra şairin anısına Semey şehrinde yapılan törene dayandırmaktadırlar. Bu törende sahnelenen “Bir Jan jane Sarah” isimli ayıtıs performansı, Kazak tiyatrosunun doğuşunun habercisi olarak kabul edilir. 1917 yılında Semey şehrinde Abay'ın eşi Aygerim'in köy evinde Muhtar Avezov'un *Enlik- Kebek* isimli piyesinin sahnelenmesi, Kazak tiyatrosunun başlangıcı olur. Kazak tiyatro edebiyatının doğuşunu ve

tarihi gelişimini araştıran Ş. Ahmedov, 1946 yılında sahnelenen *Altın Saqa* isimli piyesi Kazak çocuk tiyatrosunun başlangıcı olarak kabul eder. M. Aqınjanov tarafından yazılan bu piyes, aynı zamanda Kazak çocuk tiyatrosunun sahnelenen ilk eseridir. Çocuklar için yazılan ilk piyes *Altın Saqa* olsa da Kazak çocuk tiyatrosunun tarihi gelişimi ele alınırken 1934 yılında İ. Jansügirov'un yazdığı *Mektep* isimli piyesini de göz önünde bulundurmak gereklidir (Ahmetov, 1976: 55). Zira yazar bu piyesi çocuklara ithaf eder ve eserinde çocukları okumaya teşvik ederek eğitimin önemini anlatmaya çalışır. Almatı'da çocuk tiyatrosunun açılmasıyla birlikte çocuklar için yazılan tiyatro eserlerinde de önemli bir artış görülür (Aqtanova, 2011: 15-16).

Modern anlamda Kazak çocuk tiyatrosunun başlangıcı, Abay'ın ölümü sonrasındaki bu gelişmelere dayandırılrsa da onun kökenini halk kültüründe ve edebiyatında aramak gerekir. Çocuklar için yazılan tiyatro metinlerinin temelinde Kazak folklorunun ve halk edebiyatı örneklerinin belirleyici bir etkisi vardır. Araştırmacı A. Tájıbayev bu konuya dikkat çekerek Kazak tiyatrosunu doğru anlayabilmek ve derinlemesine değerlendirebilmek için onun temelindeki millî unsurları göz önünde bulundurmak gerektiğini söyler. Bu millî temel göz önünde bulundurulmaz ve Kazak tiyatrosunun temeli dışarıda aranırsa halk kültürünün belirleyici etkisini anlamak mümkün olmaz. Kazak çocuk tiyatrosunu Kazak halkının zengin halk kültürü ve şiirinin gelişmiş şekli olarak görmek gerekir. Aksi takdirde tiyatro sahasının gelişim yasalarını keşfetmek mümkün değildir. Çocuk folklorunda yer alan "beşik jırı" başta olmak üzere, masallar, *suramak* (sormak), *sanamak* (saymak), *aytistar* (atışmalar), *şeşendik sözder* (özlü, veciz sözler), *ötirik ölenđer* (yalan şiirleri), *oyın öleñderi* (oyun şiirleri) gibi sözlü halk ürünleri, Kazak çocuk tiyatrosunun hızla teşekkül etmesini sağlamıştır. Bu folklorik malzemelerin sözlü kültürle yoğrulması ve söyleyen kişinin ses/mimiklerini kullanması ile icra edilmesi, Kazak tiyatrosunun temelini oluşturan dramatik unsurlardır. Sözlü halk edebiyatının zengin mirasını oluşturan diyalog, monologlar ve şeşendik sözlerdeki çeşitli tartışma ve atışma kalıpları, âdeta birer kısa piyesi andırır. Halk kültüründe yer alan Jiyrenşe, Aldar, Sırım, Balabiy gibi beylerin aralarındaki atışmalar, modern Kazak tiyatrosundaki diyalogların temelini oluşturmaktadır (Aqtanova, 2011: 15-16).

Kazakistan'da Çocuk Tiyatrosunun Gelişimi

Kökeni halk edebiyatının sözlü ürünlerine dayanan ve XX. yüzyılın başında modern anlamda teşekkül etmeye başlayan Kazak tiyatrosu, çocuklara yönelik eserlerde çeşitli konulara odaklanarak gelişimini sürdürür. Kazak çocuk tiyatrosunun XX. yüzyıldaki gelişim sürecinde yöneldiği ana konular şu şekilde sınıflandırılabilir:

- 1- Sovyet ideolojisi esaslı konular: İdeal Sovyet insanının çocukluktan itibaren rejime sadık bir şekilde yetiştirilebilmesi için yazılan bu tarz tiyatro eserlerinde Sovyet ideolojisinin temel değerleri anlatılır.
- 2- Masallara ve fantastik konulara dayanan piyesler.
- 3- Halkın başından geçen tarihi olayları konu alan piyesler.

4- Tabiat konulu piyesler.

5- Barış temasını ele alan piyesler.

6- Birlik, emek, bilim, kahramanlık, şefkat, iyilik gibi konular hakkında yazılan piyesler.

7- Okul hayatını konu alan piyesler (Aqtanova, 2011: 20).

Kazak çocuk tiyatrosunun tarihî gelişimine tematik açıdan bakıldığı zaman, ülkedeki siyasî ve sosyal olaylardan ve Hun, Kıpçak, Kazak Hanlığı zamanındaki tarihî hadiselerden bahseden eserlerin yeterli olmadığı görülür. Bu durum, tarihini yeterince bilmeyen çocukların manevî gelişimini olumsuz olarak etkilemiştir. Kazak çocuk tiyatrosunda okul hayatı ve çocukların yaz tatilinde dede ve nineleriyle geçirdiği köy hayatı önemli bir yer tutar (Ulıqpanova, 1995).

Kazak çocuk tiyatrosunun gelişim seyrine bakarken İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yazılan piyesleri özellikle göz önünde bulundurmak gerekir. M. Aqınjanov'un *Ibray Altınсарın* isimli eseri başta olmak üzere, *Altın Saqa*, *Nurlutas*, *Aliya Moldoğova*, *Jastıq*, *Esertken Erke*, *Bizdiñ Ğani* isimli piyesler, dönemin en önemli çocuk tiyatrosu eserlerindedir. Bu noktada M. Aqınjanov tarafından yazılan *Ibray Altınсарın* isimli piyese ayrıca değinmek gerekir. Aslında tarihî bir piyes olan bu eser, aynı zamanda çocuklara da hitap eder. Biyografik nitelik taşıyan piyeste Ibray Altınсарın'ın hayatından bahsedilir. Eserde Altınсарın, çocuklara millî ruhu aşlayan bir eğitim vermek için mücadele eder ve bu mücadele başarıyla anlatılır. Genç bir entelektüel olan Ibray Altınсарın, yeni dönemin aydın tipi olarak sunulurken onun düşmanı olan Nayzagara eski zihniyetin temsilcisi ve kötü bir insan olarak anlatılır. Piyeste bu iki insanın mücadelesi iyilik ve kötülüğün mücadelesi olarak sunulur ve neticede iyilik kazanır. Savaştan sonra yazılıp iyilik ve kötülüğün mücadelesini anlatan bir başka piyes de *Altın Saqa*'dır. Bu piyesin sonunda da iyilik kazanır. Eserde Kazak folklorundan başarıyla yararlanıldığı ve halk kültürünün modernize edilerek yeniden sunulduğu görülmektedir (Ulıqpanova, 1995).

İkinci Dünya Savaşı sonrası Kazak çocuk tiyatrosunun önemli eserlerinden biri de Ş. Bayjanov tarafından yazılan *Aliya Moldoqova* isimli piyestir. Aliya Moldogova, Kazak halkının İkinci Dünya Savaşı'na katılan kahraman genç kızlarından birisidir. İki perdelik piyesin birinci bölümünde onuncu sınıf öğrencilerinin mezuniyet töreni anlatılır. Tören hazırlıkları sırasında Nadejda Mihailovna isimli yaşlı Rus öğretmenin karakteri anlatılır. Daha sonra piyesin esas kahramanı olan Aliya Moldogova okuyuculara tanıtılır. Fakat bu tanıtma işi piyesteki basit kahramanların Aliya Moldogova hakkındaki diyalogları vasıtasıyla yapıldığı için yeterince gerçekçi olmaz (Ulıqpanova, 1995).

Kazak çocuk tiyatrosunun gelişim sürecinde, özellikle 1960'ta uzaya çıkılmasıyla birlikte, uzay temasının çokça işlendiği dikkat çekmektedir. A. Sataev'in *Ayğa Sapar* isimli piyesi, uzaya çıkmayı hayal eden çocukları anlatır. A. Tabıldiyev'in *Armandastar* isimli piyesindeki çocuklar, sadece uzaya gitmeyi hayal etmekle kalmaz, gerçekten Ay'a gitmek için hazırlık yaparlar. 1970-1980'li yıllarda ise çocukların evdeki ve okuldaki yaşantıları, özellikle de öğrencilik hayatları, çocuk tiyatrosunda sıklıkla

ele alınmaya başlar. Bu yıllarda çocuk tiyatrosu yazan Kazak yazarlar, özellikle çocukların içindeki iyilik potansiyeline piyeslerinde vurgu yaparlar. A. Tabıldıyev'in *Büldürgen men Küldirgen*, Y. Elüwbayev'in *Öjet, Sağan Küşik Kerek Pe?, Bir Uwıs Bıyday* isimli eserleri, S. Omaraov'un *Portret*, M. Gumerov'un *Bazarlıq*, N. Gabdölin'in *Awlada* gibi piyesleri, bu dönemin ürünleridir. 1990'lı yıllarda ise bağımsızlık döneminin bir ürünü olarak Nevruz bayramıyla ilgili tiyatro eserleri yazılır. Sovyet dönemi Kazak çocuk tiyatrosunda işlenemeyen bu konu, bağımsızlık döneminin en önemli izleklerinden birisi hâline gelir. K. Orazbekuli'nin *Uls Oñ Bolsın*, B. Tayjan'ın *Tasınnan Toylanğan Toy* gibi piyesleri, Kazak çocuk tiyatrosunun Nevruz konusunu anlatan önemli eserleridir. Birlik ve barış gibi konular üzerine yazılan V. Elüwbayev'in *Asar*, S. Awelbayeva'nın *Oyuhan men Joyuhan*, A. Akıpanbetuli'nin *Qayırimdı Qasqır* gibi piyesleri de burada zikretmek gerekir (Aqtanova, 2011: 20-21).

Kazakistan'da Çocuk Tiyatrosunun Meseleleri

Kazak çocuk tiyatrosunun en önemli meselelerinden birisi, eserlerin tasnif ve tahlil edilmesine yöneliktir. A. Aqtanova, piyeslerin hitap ettikleri çocukların yaşına göre tasnif edilmesinin önemine vurgu yapar ve bu görüşünü Maksim Gorki'nin "Çocuk Edebiyatı Hakkında" isimli makalesine dayandırır. Gorki, çocuk edebiyatı eserlerinin belirli bir yaş grubunun seviyesine hitap edecek şekilde yazılmadığı takdirde ne çocuklara ne de büyüklere faydası olmayacağını savunur. Ayrıca Gorki, çocuklar için yazılmış tiyatro eserlerinin de yaş esasına dayalı bir tasnife göre tahlil edilmesi gerektiğini savunur. Aqtanova bu noktada Kazak kültüründe çocukların yaşına göre yapılan geleneksel tasnife değinir. Kazak halkı, çocukları yaşlarına göre *nâriste, sâbiy, bebek, büldirşin, olan, jetkinşek, jasüspirim* gibi isimlerle adlandırır. Fakat okul çağındaki sınıflandırmayı esas alarak çocuk edebiyatını şu şekilde tasnif etmek mümkündür:

- 1- Okul çağına kadarki edebiyat.
- 2- İlkokul öğrencileri için edebiyat.
- 3- Ortaokul öğrencileri için edebiyat.
- 4- Lise öğrencileri için edebiyat.

Aqtanova, çocuk edebiyatı için yapılan bu sınıflandırmayı merkeze alarak Kazak çocuk tiyatrosunu iki bölüme ayırır:

- 1- Okul öncesi döneme kadarki çocuklar için tiyatro.
- 2- Okul öğrencileri için tiyatro (Aqtanova, 2011: 16).

Kazak çocuk tiyatrosu üzerine çalışan araştırmacılardan Rımğali Nurğaliyev, çocuk tiyatrosunun terbiye vermenin yanı sıra çocuklarda güçlü bir fikrî-estetik etki uyandırma görevi de olduğunu vurgular. Nurğaliyev, iyi bir tiyatro eserinde karakterlerin duygusal çatışmalarının başarıyla

anlatılması ve diyalog, monolog gibi sanatsal araçlarla hayatın gerçeklerinin açığa çıkartılması gerektiğini de savunur. Ona göre çocuklar için yazılan eserlerde, hitap edilen yaş kitlesinin psikolojisine uygun metinler oluşturmak da çok önemlidir. Çocukların çevresindeki her şeyi öğrenmeye yönelik merak duygusundan faydalanarak öğretici eserler yazmak gerekir (Aqtanova, 2011: 16).

Kazak çocuk edebiyatının içerik ve teknik açıdan eğilimlerini eleştirel açıdan değerlendiren araştırmacılar da vardır. Çocuk piyeslerine yönelik eleştirilerin başında anlatım tekniklerine yönelik meseleler gelir. Piyeslerin çoğunda “yazar-anlatıcı”nın kullanılması bir eksikliklerdir. K. Jerkenov’un *Könildi Jaz*, M. Qanazov’un *Çika-Dabıldıñ Balası*, *Aq Tağlağımay*, *Kiyandağı Kün Nuri*, *Arğı Awıl Men Bergi*, *Awıldıñ Balaları*, C. Jubatırov’un *Ağıstağı Araldar*, Ö. Keripov’un *Atasınıñ Balası*, *Ormanşı*, *Aqqus*, G. Muqışeva’nın *Köbelek Qar Javğan Kün*, *Aynamköz*, *Qudıq Basında*, *Közdin Alğaşkı Ayı* gibi eserleri hep bu teknikle yazılmıştır. Ayrıca bu piyeslerin yazarları, kendilerini çocuk kahraman ile özdeşleştirerek metinlerini oluşturmuştur. Eleştirmenlere göre bu doğru bir tutum değildir ve Kazak çocuk tiyatrosuna yeni yöntem ve eğilimler gereklidir (Ulıqpanova, 1995).

P. Düysenbin’in *Sarı Sömke jäne Onıñ Dostarı* isimli eseri, okul öncesi ve ilkökul seviyesine hitaben yazılmıştır. Yazarın burada çocuk psikolojisine uygun bir metin oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bu piyeste sarı çantanın dostları; alfabe, kalemler, top ve kahverengi ayıcıktır. Yazar, bunlar arasındaki konuşmaları başarıyla yansıtarak çocuklarda bir terbiye etkisi oluşturur. Fakat eserin en ciddi eksikliği, iyi bir idea/fikir üzerine temellendirilmemiş olmasıdır. Ayrıca yazar, eserde aniden belirli fikirleri söyleyerek hata yapar. Çünkü bu fikirlerin beklenmedik zamanda alenen söylenmesinden eserin estetik düzlemi içerisinde ifade edilmesi daha doğru olurdu. Açıkça nasihat veren eserler yerine yeni bir üslup geliştirmek gereklidir (Ulıqpanova, 1995).

Kazak çocuk piyeslerindeki eleştiriye açık ortak yönler, sadece teknik ve üslup ile sınırlı değildir. Aynı olayların bütün metinlerde tekrar edilmesi de bir eksikliklerdir. Kazak çocuk tiyatrosunun pek çok eserinde ayran içen ve ekmek doğrayan çocuk motifi tekrarlanır. C. Jubatırov’un *Alıstağı Araldar*, K. Jarkenov’un *Könildi Jaz*, G. Muqışeva’nın *Küzdiñ Alğaşkı Ayı* gibi piyesleri, bu motifin tekrarlandığı piyeslere birer örnektir. Bu durum başka milletten bir insanın bu piyesleri okuması durumunda Kazak kültüründeki yiyecek ve içeceklerin çok sınırlı olduğu gibi bir yanılsamaya düşmesine neden olacaktır (Ulıqpanova, 1995).

Kazak çocuk edebiyatının gelişim seyri içerisinde göze çarpan kusurlarından biri de piyeslerde olay örgüsünün çok az olmasına rağmen metinlerin gereksiz yere uzatılmasıdır. Bu durum ana fikrin dağılmasına ve karakterlerin doğru yansıtılmamasına neden olmaktadır. Ayrıca çocuk tiyatrosu yazan pek çok Kazak yazarın, çocuk psikolojisini iyi bilse de bunu eserine doğru yansıtamadığı, çocukların hayatını ev ve okul arasına başka bir deyişle aileleri ve öğretmenleri arasına sıkıştırdığı eleştirileri de mevcuttur. Çocukların aileleriyle olan ilişkilerini, çocukların seviyesine göre anlatmakta zorluk çeken

yazarlar vardır. Kazak çocuk edebiyatında *Meniñ Atıq Qoja* povesti gibi başarılı eserler vardır. Fakat çocuk tiyatrosu türünde aynı başarı elde edilememiştir (Ulıkpınova, 1995).

Sonuç

Kazak çocuk tiyatrosunun Kazak edebiyatının en geç gelişen türlerinden birisi olmasından kaynaklanan problemler, bu sahanın araştırılmasına da yansımıştır. Araştırmaların yetersizliği bu noktadan kaynaklanır. İlyas Jansügirov, *Mektep* isimli eseriyle Kazak çocuk tiyatrosunun ilk örneklerinden birini ortaya koyduğu gibi aynı zamanda bu alanda araştırma yapan ilk kişilerdendir. Daha sonra B. İbrayım, “Qazirgi qazaq prozasınıñ ruxanı-estetikalıq damı mäseleleri “Çağdaş Kazak Nesrinin Manevî-Estetik Gelişim Meseleleri” isimli doktora tezinde çocuk edebiyatına da yer verir. Araştırmacı bu tezinde sanatsal gerçekliğin millî unsurlarla ilişkilendirilmesine önem verir. Kazak çocuk tiyatrosu yazarlarını, millî konulara fazla yönelmediği için eleştirir. B. İbrayım’a göre edebiyatta millî geleneklerden uzaklaşmak, toplumlarda manevî yorgunluğa ve psikolojik krizlere neden olur. B. İbrayım, *Oy Men Söz, Sırlı Âlem* gibi kitaplarında Kazak çocuk tiyatrosunun meselelerini ele almıştır. S. Ordaliyev, “Qazaq Sovet Dramaturjisiniñ Oçerki” isimli makalesinde 1950-1960 yılları arasındaki çocuk tiyatrosunun meselelerini konu edinir ve tematik inceleme yapar. 1960-1970 arası dönem, Kazakistan’da en çok araştırılan dönemdir (Ulıkpınova, 1995).

Kazak çocuk edebiyatı ile ilgili kapsamlı monografiler yazılmamış olsa da genel anlamda tiyatro üzerine yapılan çalışmalarda çocuk tiyatrosuna da değinilir. Bu anlamda M. Avezov, A. Tajıbayev, R. Nurgaliyev, M. Düysenov gibi araştırmacıların çalışmaları önemlidir. Kazak çocuk tiyatrosuna dair derleme/antoloji türünde eserlerin hazırlanmamış olması da bir eksikliklerdir. Anaokulu ve ilkököl törenleri için hazırlanan tiyatro eserleri, çocuk gazetelerinde yayımlanmıştır. *Ulan, Aq Jelken, Baldırğan* gibi dergilerin arşivinde bu metinleri bulmak mümkündür (Ulıkpınova, 1995). Bununla birlikte 2000 yılından sonra çocuk tiyatrolarının kitap olarak basılmaya başlandığı görülür. Çağdaş Kazak tiyatrosu yazarlarından Sultaneli Balqabaev’in *Biz de Ğaşık Bolğanız* isimli derleme eserinde çocuklar için yazılan *Jimbala, Miko jāne Qasqır* ve *Meniñ Ajem Sıkrıstı* isimli piyeslere de yer verilmiştir. Balğayev’in *Äñ Ademi Keliñsek* isimli kitabında da altı tane piyes bulunmaktadır. Esken Elübayev’in *Keleşek* isimli kitabında çocuk şiirlerinin yanı sıra *Öjet* ve *Asar* isimli piyesler de yer alır. Bütün bu gelişmelere rağmen Kazak çocuk tiyatrosu üzerine yapılan çalışmalar gibi çocuk piyeslerinin derlendiği eserlerin basılmasında da birtakım eksiklikler vardır.

Kazak çocuk tiyatrosunun gelişimi göz önüne alındığında eserlerin teknik açıdan farklı eğilimlere ihtiyaç duyduğu ve temaların ev-okul hayatı arasına sıkıştırılmadan tarihi ve millî meseleleri ihtiva edecek şekilde genişletilmesi gerektiği söylenebilir. Ayrıca bilim insanlarının çocuk tiyatrosuna yönelik kapsamlı monografiler hazırlaması ve edebiyat eleştirisi bağlamında bu eserlerin gelişimine olumlu katkı yapması gerekmektedir. Bu anlamdaki bilimsel çalışma eksikliğinin giderilmesinin yanında çocuk tiyatrosu eserleri içeren derleme ve antolojilerin sayısının arttırılmasına da ihtiyaç vardır.

Kaynakça

- Abdiraş, J. (2001). *Parız, Parasat, Payım*. Almatı: Öner Matbaası.
- Ahmetov, Ş. (1976). *Kazak Sovet balalar edebiyatı*. Almatı: Mektep Matbaası.
- Aktanova, A. (2011). *Balalar edebiyeti /Kazak balalar dramaturgiyasının meseleleri*. Astana: Goliant Matbaası.
- And, M. (2014). *Başlangıçtan 1983'e Türk tiyatro tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Balgabaev, S. (2008). *Biz de ğaşık bolğanız*. Astana: Akarman Basımevi.
- Balgabaev, S. (2006) *Äñ ademi kelinşek*. Almatı: Ana Tili Basımevi.
- Elubaev, E. (2005). *Keleşek*. Almatı: Balalar Edebiyeti Basımevi.
- Ibrayım, B. (1985). *Oy men söz*. Almatı.
- Jansügirov, İ. (1988). *Şıgarmalar jıynagı*. Almatı.
- Nurgaliyev, R. (1991). *Arkau*. Almatı.
- Ordaliyev, S. (1964). *Kazak Sovet dramaturjisinin oçerki*. Almatı.
- Sağlam, S. (2020). *Türkmenistan çocuk edebiyatı*, Ankara: Bengü Yay.
- Şirin, M. R. (2016). "Edebiyat ve Çocuk Edebiyatı-Edebiyatın Amacı ve İşlevi". *Türk Dili Dergisi*. C. 10: 12-31.
- Tajibaev, A. (1992). *Halık Tatilimi*. Almatı.
- Töre, E. (2009). "Türk Tiyatrosunun Kaynakları". *Turkish Studies*. 4 /1-II (Winter): 2181-2348.
- Ulıkpanova, A. (1995). *Balalar ädebieti dâris konspektisi*, Aktöbe.

The Birth, Historical Development and Issues of Children's Theatre in Kazakhstan*

Gülmira KARİMOVA**

Abstract

Kazakh children's theater was formed later than other literary genres in modern Kazakh literature. Kazakh researchers attribute the birth of Kazakh theater to the ceremony held in the city of Semey in memory of the poet ten years after the death of Abay Kunanbayev. Although the staging of Muhtar Avezov's play named "Enlik-Kebek" in the village house of Aygerim, Abay's wife in Semey city in 1917, is accepted as the beginning of Kazakh theatre, some researchers consider the play "Golden Saka" staged in 1946 as the beginning of Kazakh children's theater. they accept. This play, written by M. Akınjanov, is also noteworthy as it is the first work of Kazakh children's theater to be staged. On the other hand, the play "School", written in 1934, was dedicated to children by the writer Jansugirov. Kazakh children's theater is largely based on folk culture as a source. In other words, the national elements in the plays were formed by the determining influence of the folk culture. We can classify the main subjects of Kazakh children's theater in the 20th century as Soviet ideology, fairy tales and fantastic elements, real events, natural events and peace. There are not many studies on Kazakh children's theater in the studies and researches on Kazakh literature. In this article, the birth, development and importance of Kazakh children's theater are mentioned in order to contribute to the field, and in the conclusion part, some ideas about the future of Kazakh children's theater are given.

Keywords

Kazakhstan, Kazakh Literature, Children's Literature, Art of Theater, Folk Culture, 20th century.

* **Date of Arrival:** 16.11.2021

Date of Acceptance: 18.11.2021

Citation: Karimova, G. (2021). Kazakistan'da çocuk tiyatrosunun doğuşu, tarihi gelişimi ve meseleleri. *TURAN Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (TURANusbb)*, 1(1): 103-112.

** Assoc. Prof. Dr., Abai Kazakh National Pedagogical University, Institute of Philology and multilingual education, Academician S. Kirabayev Department of Kazakh Language and Literature, Almaty / KAZAKHSTAN. Email: sarsemhangulmira@gmail.com ORCID: 0000-0001-7711-4151

«Появление, историческое развитие и вопросы детского театра в Казахстане»*

Гульмира КАРИМОВА**

Аннотация

Стоит сказать о том, что казахский детский театр сформировался в современной казахской литературе позднее относительно других жанров. Исследователи полагают, что истоки зарождения казахского театра непосредственно связаны с церемонией в городе Семей, посвященной десятой годовщине со дня смерти поэта Абая Кунанбаева. Несмотря на то что, принято считать, что постановка пьесы Мухтара Аvezова в 1917 году под названием «Энлик-Кебек» в г. Семей, где располагался дом жены Абая, послужила началом развития казахского театра, некоторые исследователи признают точкой отсчета становления казахского театра постановку пьесы «Алтын Сака» в 1946 году. Эта пьеса, автором которой является М. Акынжанов, также привлекает внимание как первая детская театральная постановка казахского произведения. Написанная в 1934 году И. Джангусовым пьеса «Мектеп» также обращена к детям. Казахский детский театр во многом основывается на народной культуре. Другими словами, национальные элементы, отраженные в постановках, сформировались под влиянием народного творчества. Основные темы казахского детского театра XX века могут быть классифицированы как темы относящиеся к советской идеологии, темы имеющие сказочные и фантастические элементы, сюжеты рассказывающие о реальных событиях, которые произошли с людьми, а также о природных явлениях и мирном существовании. Можно сказать о том, что среди исследований казахской литературы в достаточной степени отсутствуют работы относительно казахского детского театра. В статье, с целью внесения вклада в данную область, было рассмотрено появление казахского детского театра и его развитие, в заключении же приведены некоторые идеи, имеющие отношение к будущему казахского детского театра.

Ключевые слова

Казахстан, казахская литература, детская литература, театральное искусство, народная культура, XX век.

* Дата поступления статьи: 16.11.2021 Дата принятия статьи: 18.11.2021

Ссылка: Karimova, G. (2021). Kazakistan'da çocuk tiyatrosunun doğuşu, tarihi gelişimi ve meseleleri. *TURAN Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (TURANusbb)*, 1(1): 103-112.

** к.ф.н., доцент, КазНПУ им. Абая, Институт филологии и полиязычного образования, кафедра казахского языка и литературы им. академика С. Кирабаева, Алматы / Казахстан. Электронная почта: sarsemhangulmira@gmail.com ORCID: 0000-0001-7711-4151